

Dějiny filosofie IV: Novověká filosofie

Daniel Špelda, Katedra filosofie FF MU

Jarní semestr 2021

Seznam témat

I. Bacon

II. Descartes

III. Spinoza

IV. Leibniz

V. Hobbes

VI. Locke

VII. Berkeley

VIII. Hume

VIII. David Hume (1711-1776)

Život

- ▶ Skot narozený v Edinburghu.
- ▶ 1734-37 pobyt ve Francii, v La Flèche.
- ▶ Po návratu tajemník nebo soukromý učitel u šlechticů.
- ▶ Od 50. let 18. století úspěšný spisovatel.
- ▶ 1763-1766 další pobyt ve Francii, sekretář anglického vyslance.
- ▶ 1769 návrat do Edinburghu.

Dílo

- ▶ 1739-1740 *A Treatise of Human Nature* (3 svazky, *Pojednání o lidské přirozenosti*) – „dead-born from the press“.
- ▶ 1742 *Essays Moral and Political* (*Eseje mravní a politické*).
- ▶ 1748 *An Enquiry Concerning Human Understanding* (*Zkoumání lidského rozumu*).
- ▶ 1751 *An Enquiry Concerning the Principles of Morals* (*Zkoumání o zásadách mravnosti*).
- ▶ 1751, vydáno 1778: *Dialogues concerning Natural Religion* (*Dialogy o přirozeném náboženství*).
- ▶ 1757 *The Natural History of Religion* (*Přirozené dějiny náboženství, 1757*).
- ▶ Česky: *Pojednání lidské přirozenosti*. Kniha 1. *Rozum* (2015), Kniha 2. *Vášně* (2020); *Dialogy o přirozeném náboženství* (2013); *Zkoumání o lidském rozumu* (1996); *Přirozené dějiny náboženství. Rozmluvy o náboženství přirozeném* (1900).

1. Východiska

Skepticismus

- Rozvíjí své dílo v době osvícenství.
- Problém humovského skepticismu: blízko akademické skepsi – má především negativní povahu: chce otřást sebedůvěrou filosofie a vědy.

Hlavní myšlenka

- Výchozí teze: neřídíme se rozumem, ale spíše sklony a pocity.
- Víra v rozumnost našich poznatků o člověku i světě je v mnoha ohledech neoprávněná.
- Humovi nejde o to, aby ukázal, že naše přesvědčení jsou mylná; spíše se pokouší analýzou lidských poznávacích schopností zjistit, jak tato přesvědčení získáváme, proč jim důvěřujeme a proč se jich nechceme vzdát.
- Hume nechce být metafyzikem, ale „anatomem“ lidské mysli.

A
T R E A T I S E
O F
Human Nature :
B E I N G
An ATTEMPT to introduce the ex-
perimental Method of Reasoning
I N T O
M O R A L S U B J E C T S .

*Rara temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis ; & quæ
sentias, dicere licet.* TACIT.

V O L . I .

O F T H E
U N D E R S T A N D I N G .

L O N D O N :
Printed for JOHN NOON, at the *White-Hart*, near
Mercer's-Chapel, in *Cheapside*.

M D C C X X X I X .

9 2. Percepce, ideje, impresje

Percepce

► Obsahy vědomí = **percepce**.

a) Imprese: živé a intenzivní probíhající vjemy: smyslové vjemy, vášně a emoce.

b) Ideje = „mdlé obrazy“ (*faint images*) impresí; vznikají v paměti (kopie impresí) nebo v imaginaci (přetváření impresí – idea jednorožce atp.).

► *All ideas are derived from, and represent impressions. (T 1,3,14; srov. T 1,1,1)*

„Všechny naše ideje nejsou nic než kopie našich impresí nebo, jinými slovy, [...] je pro nás nemožné myslit cokoli, co jsme dříve nepociťovali vnějšími nebo vnitřními smysly“ (EHU, s. 96).

Asociační pravidla (= principy sdružování)

- v mysli se ideje nevyskytují nahodile, a le v přirozených souvislostech a spojitostech
- 1) princip podobnosti
- 2) princip časové a prostorové blízkosti
- 3) princip kauzality

Hume's Laws of Association

Association of Ideas Only:

- Law of resemblance
 - *Thoughts run naturally from one idea to similar ideas*
- Law of contiguity
 - *One object causes other objects encountered at the same time to be remembered*
- Law of Cause and effect
 - *Effects bring up events that come before*

“Hume locates ‘three principles of connexion’ or association: resemblance, contiguity, and cause and effect. Of the three, causation is the only principle that takes us ‘beyond the evidence of our memory and senses.’ It establishes a link or connection between past and present experiences with events that we predict or explain, so that ‘all reasonings concerning matters of fact seem to be founded on the relation of cause and effect.’”

Hume, David (1748). *Enquiry Concerning Human Understanding*. In *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Principles of Morals* (1975). Edited by L. A. Selby-Bigge. 3rd edition revised by P. H. Nidditch, Oxford: Clarendon Press.

“There is a secret tie or union among particular ideas, which causes the mind to conjoin them more frequently together, and makes the one, upon its appearance, introduce the other.”

Hume, David (1739). *Treatise of Human Nature*. Edited by L. A. Selby-Bigge. 2nd Ed by P.H. Nidditch, Oxford: Clarendon Press, 1975.

Imprese a vnější svět

- ▶ Huma nezajímala souvislost mezi naším poznáním a skutečností – tu pro racionalisty zajišťoval Bůh.
- ▶ **Objekty** vyvolávající impresie jsou pro něj jen „neznámé příčiny“ (*unknown causes*) (T I,1,1)
- ▶ „*Poslední příčina*“ (*ultimate cause*) impresí není rozumově vysvětlitelná.
- ▶ Nevíme, jestli impresie vytvářejí vnější věci.
- ▶ Je lhostejné, zda impresie reprezentují pravdivě vnější svět, nebo jsou jen smyslovými klamy (T I,3,5) Huma zajímá samotné poznání.
- ▶ Máme tendenci přestupovat impresie a ideje a vytvářet systémy poznání bez empirického dokladu – k tomu nás vede představivost, nebo „*instinkt*“ (*instinct*) nebo „*zvyk*“ (*custom*).
- ▶ Procedura, spíše asociativní spojování.

3. Kauzalita

Humova vidlička

- ▶ Hume dělí veškeré předměty lidského poznání do dvou skupin:
 - a) „Vztahy idejí“ (*relations of ideas*); např. „Všechny trojúhelníky mají tři strany“, „ $3 \times 5 = 15$ “
 - b) „Faktické okolnosti“ (*matters of fact*): „Slunce vyjde každý den“, „Voda se vaří při teplotě sto stupňů“, „politikové lžou“.
- ▶ Dělení vychází ze dvou kritérií:
 - 1) Z hlediska myslitelnosti: protiklad poznatků, které hovoří o vztazích idejí, je nemyslitelný, protože je logicky sporný.
 - 2) Z hlediska vztahu ke skutečnosti: k poznatkům o vztazích idejí dospíváme bez jakékoli součinnosti s realitou.

Vztah ke skutečnosti

- Máme nutně pravdivé soudy (tj. vztahy idejí), které jsou ovšem obsahově prázdné, protože **nevypovídají nic o realitě.**
- Máme obsahově informativní soudy (faktické okolnosti), které však **nemohou být pravdivé nutně.**
- **Nemáme nutně pravdivé soudy o povaze skutečnosti** (tj. syntetické soudy a priori).
- Huma zajímají především faktické okolnosti, zejména jako dospíváme k faktickým poznatkům, které přesahují rámec bezprostřední zkušenosti – to se děje díky principu kauzality.

1. Kauzální vztah nepoznáváme a priori

- **Kauzální vztah** nepoznáváme apriorně, resp. *analyticky* – čistě rozumově lze poznat pouze vztahy idejí (z kapalnosti vody nelze odvodit, že kapalina nás může udusit).

„Účinek je naprosto odlišný od příčiny“ (EHU, s. 53)

- Běžně chápeme procesy kontinuálně: $A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow D \dots$
- Hume prosazuje atomizované pojetí procesů: $A - B - C - D$
- Z pohybu kulečnickové koule A nelze apriori vyvodit její náraz do koule B a pohyb koule B-
- Nic nebrání tomu, aby o po A následovalo D nebo C nebo něco jiného. Každá příčina může vést „k tisíci jiných událostí“ (EHU, s. 54). Stát se může cokoli, co neobsahuje spor.
- Teprve opakovaná zkušenost nás poučí o tom, co po nárazu nastane, nikoli rozumová úvaha.

2. Kauzální vztah nepoznáváme zkušenostně

- **Kauzalitu**, tj. působení nějaké příčiny, „nevidíme“.
- Vidíme vždy jen souslednost izolovaných dějů : A-B-C-D, nemáme **impresi kauzality**.
- Máme sklon a očekávání předpokládat neviditelnou kauzální sílu – totiž očekávání, že za smyslovými vjemy se nacházejí „nějaké skryté síly“, které „povedou k účinkům podobným těm, které již byly zakoušeny.“ (EHU, s. 59)

3. Následnost není nutnost (kauzalita)

- ▶ **Zkušenost** nás poučuje pouze o tom, že po události A obvykle následuje událost B.
- ▶ Pravidelnou časovou následnost nelze zaměňovat s bytostnou nutností.
- ▶ **Kauzální vztah** je jen subjektivní pocit, který vzniká ze zvyku na to, že po A následuje B.
- ▶ Naše očekávání plynoucí z následnosti jevů však nelze vydávat za jisté a nezpochybnitelné poznání nutného kauzálního vztahu.

4. Problém indukce:

- Můžeme naši dosavadní zkušenost zobecnit a vztáhnout ji tedy i na budoucnost? Zasytí mě chléb i v budoucnosti?
- Naše znalost kauzálního vztahu je „je založena výlučně na zkušenosti“.
- Vycházíme z podstatného předpokladu, „že budoucnost se bude podobat minulosti.“ (EHU, s. 62)
- Naše uvažování o faktických okolnostech nakonec vychází z předpokládané podobnosti:

„Od příčin, které se jeví jako podobné, očekáváme podobné účinky. To je shrnutí veškerého našeho vyvozování závěrů ze zkušenosti.“ (EHU, s. 63)

5. Uniformita přírody

- ▶ Naše víra v podobnost – po podobných věcech budou následovat podobné účinky se opírá o předpoklad uniformity přírody:
- ▶ Přírodní dění (*the course of nature*) se odehrává neměnně, podle týchž věčně a univerzálně platných zákonů – ale takový předpoklad není filosoficky zdůvodnitelný.

6. Závěr

- Poznání kauzálních vztahů je jenom víra či přesvědčení (belief), které nelze nijak prokázat.

K poznání **kauzality** nás nevede **rozum**: „...to není rozumová úvaha, co nás vede k tomu, abychom mohli předpokládati podobnost mezi minulostí a budoucností a očekávali podobné účinky od jevově podobných příčin“ (EHU, s. 68.)

- Naše poznání kauzálních vztahů je pochybné – odhalujeme jen časovou souslednost jevů a věříme, že se bude opakovat.

Pointa

- ▶ Ke konstruování **kauzálních vztah** nás nutí naše přirozenost.
- ▶ Principem našeho myšlení není filosofická racionalita.
- ▶ **Principem**, který nás vede k důvěře v pravidelnost přírody, v opakování příčin a účinků, je podle Huma **zvyk** (*custom, habit*).

„Všechny závěry ze zkušenosti jsou tedy následky zvyku, nikoli rozumové úvahy. Hlavním vůdcem lidského života je tedy zvyk“ (EHU VII,1,s. 75).

- ▶ **Kauzalita** není něčím, co by bylo vlastní světu kolem nás a co bychom mohli racionálně nebo empiricky rozeznávat.
- ▶ **Kauzalita** je subjektivní psychologický konstrukt, který nám pomáhá se orientovat.
- ▶ Ale svá očekávání a zvyky nemůžeme vydávat za adekvátní poznání skutečnosti.
- ▶ V pojetí kauzality silný vliv okasionalismu.